

לאברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית מא, מג)
”זה יוסף שהיה אב בחכמה” (רש”י)

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ”ל

פרשת שופטים תשפ”ה • שנה ה' - גליון רל”ט • מכון ”אוהבי תורה” להוצאת ספרי רבינו זי”ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

גליוני הש”ס
כתובות קה.

לא תטה משפט וגו' (טז, יט).

עבירת שוחד משעת הלכיה

בכתובות (קה), ו'שוחד לא תקח' (שמות כג, ח), מה תלמוד לומר, אם ללמד שלא לזכות את החייב ושלא לחייב את הזכאי, הרי כבר נאמר 'לא תטה משפט', אלא אפילו לזכות את הזכאי ולחייב את החייב.

בשולח חות יאיר (סימן קלו ד”ה רק) הקשה, דלמא לעולם הכונה שלא לזכות את החייב כו', ואיצטריך קרא לעבור עליו משעת לקיחה, דוגמתה דבבא מציעא (סא), לעבור עליו משעת עשיה, עיין שם.

ועיין ספר יריאים (סימן רלה; בדפ”ח סימן רג) וז”ל: צוה הקדוש ברוך הוא שלא להטות משפט אפילו בדיבור, דכתיב 'לא תטה משפט', ובספרי (בפרשתנו פיסקא א ד”ה משפט), שלא תאמר איש פלוני נאה איש פלוני קרובי כו'. למדנו מזה שהטיה הזאת היא בפה, ומשעת הטיה אף על פי שלא עשה - עובר בלא תעשה, עכ”ל היראים.

ולדבריו, קושית החות יאיר מעיקרא ליתא וכמובן, דאם הלאו שלא ידבר דיבור מעורר וגורם ההטיה - אף שעדיין לא הטת בפועל, כל שכן שבכלל הלאו שלא יעשה מעשה גורמת ההטיה כקבלת שוחד, ושפיר עובר גם כן משעת הקבלה, וכמובן.

אוצרות יוסף
יורה דעה

לא תסור מן הדבר אשר יגידו
לך ימין ושמאל (יז, יא).

’לא תסור’ היא מצוה כללית לשמוע לחכמים - אבל גוף המצוה היא דרבנן

בשלח ערוך יורה דעה (סימן ב סעיף ג), מוזר לתיאבון ששחט, אפילו נשבע ששחט בסכין יפה, אינו נאמן. דשבעת הר סיני חשוב שבועה שלא יאכל נבילות, ולכן חשוב חשוד באותו דבר גם לענין שבועה, ולא מהני שבועתו ששחט יפה, אף דבעלמא עובר שאר עבירה אין נעשה חשוד על שבועת שקר שלא באותו הענין - עיין שם היטב בטורי זהב (ס”ק ו) וש”ך (ס”ק י”ב) ונקודות הכסף (ס”ק ב).

והנה זה לכאורה דלא כמו שכתבתי במקום אחר (ראה ע’ פנים לתורה אות כח ד”ה באופן ג’). וראה עוד חוסן יוסף אות סו ד”ה עיין; שם אות קצח ד”ה י; בית האוצר מערכת ב כלל יח אות טו דף מט: ד”ה והנה), דאף דדרבנן הוא מן התורה מ”ל תסור לרמב”ם (ספר המצוות שורש א; הלכות ממרים פ”א ה”א), מכל מקום אין מן התורה פרטיות גוף המצוה, דהדאורייתא הוא רק בכלל - לשמוע לדברי חכמים, אבל אין לומר שהתורה אוסרת בשר עוף בחלב (ראה חולין ק”ג) - לדמיון, דכיון דכתיב 'לא תסור מכל הדבר אשר יגידו לך', הוא רק ציווי על הכלל לשמוע כו', אבל אין לו שייכות אל הפרטיים, וכמו שכתבתי שם בארוכה.

והעמסתי זה בכוונת הש”ס סוכה (מו), יום ראשון מצות לולב, מכאן ואילך מצות זקנים, עיין שם. ומדוע לא אמר יום ראשון מצוה מן התורה, מכאן ואילך מצות זקנים, ומה זה הלשון - יום ראשון 'מצות לולב', הא גם בשאר הימים היא מצות לולב, רק דהיא מצוה דרבנן.

אך הכוונה באמת הכל על דאורייתא, ורק דיום ראשון הוא מצות לולב מן התורה, מה שאין כן מכאן ואילך אינו מצות לולב, רק מצוה לשמוע דברי זקנים מ”ל תסור וברמב”ם, וזה אינו מצות לולב, ד”ל תסור אין לו שייכות אל הפרטיים, רק הוא מצוה בכלל לשמוע לדברי חכמים - יהיה מה שיהיה. וזהו הלשון יום ראשון מצות לולב, מכאן ואילך מצות זקנים, היינו לשמוע לדברי זקנים, ודו”ק היטב.

והנה לסברא זו, הרי היה ראוי לומר גם כן בשבועת הר סיני, דכיון דהיתה גם כן רק בכלל - לקיים דברי התורה, אין לה שייכות אל הפרטיים, ואין זו שבועה שלא לאכול נבילות בפרט - כי היכי דליחשב שחוד באותו דבר אשבעה, ודו”ק.

ואולם בסוטה (לז, יז) אמרו, 'ארו' בכלל 'ארו' בפרט כו', עיין שם היטב דמשמע, דקבלת הברית והשבועה דסיני היתה על התרי”ג מצוות על כל מצוה ומצוה בפרט, עיין שם היטב.

ועוד יש חילוק בזה, בין עבר לעתיד, דבהר סיני הרי כבר היו נאמרים התרי”ג מצוות, ועל כן השבועה לקיים הכל הוי ממילא על כל פרט ופרט, וכאילו נשבע להדיא על כל פרט ופרט. ומה שאין כן 'לא תסור מן הדבר אשר יגידו' וגו' בעתיד, לא שייך לומר שהדאורייתא מוסב על הפרטיים, שהרי עדיין לא נאמרו כלל, והכתוב קצוהו רק לשמוע לכל אשר יאמרו בכל עת, אבל לא שייך לומר שהוא מוסב על הפרטיים עצמם, שעדיין לא נאמרו כלל, ולכן הפרטיים שפיר רק דברי חכמים, וחייב הדאורייתא רק בכלל - לשמוע לדברי חכמים, דו”ק.

גליוני הש”ס
סנהדרין יט.

ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ד' (יט, יז).

בעלי דינים שיושבים כבר - אם צריכים לעמוד

בסנהדרין (יט), עבדיה דינאי מלכא קטל נפשא, אמר להו שמעון בן שטח לחכמים, תנו עיניכם בו ונדוננו. שלחו ליה, עבדך קטל נפשא, שדריה להו. שלחו ליה, תא אנת נמי להכא וכו'. אתא ויתב, אמר לו שמעון בן שטח, ינאי המלך, עמוד על רגליך ויעידו בך.

עיין מרדכי שבועות פרק שבועת העדות (בהגהות רמז תשסא), דהא דמצוה בבעלי דינין שיעמדו (שבועות ל), פירוש, כשיעמדו - אינו רשאי לישב, אבל ישבו קודם אין צריכים לעמוד כו'. וההיא דשמעון בן שטח דאמר לינאי המלך, עמוד על רגליך ויעידו בך, פירוש, אל תשב, והיינו דקאמר 'עמוד על רגליך' ולא אמר 'עמוד' סתם, עכ”ל.

ונראה, דמפרש 'אתא ויתב' היינו שהיה רוצה לישב, ואמר לו שמעון בן שטח עמוד על רגליך, היינו כמו שאתה

עתה עומד על רגליך - כך השׁאָר עומד ולא תשב.

ואולם לשון זה 'עמוד על רגליך ויעידו בך', יש גם בברכות (כז) ובבכורות (לו). בעובדא דרבי יהושע ורבן גמליאל, ושם וודאי היה יושב, כי כך היתה דרכם לישב בשעת הדרשה, כמבואר בכמה דוכתי (ביצה טו; יבמות צו), ואמר לו רבן גמליאל שיעמוד להעיד בו. ואפילו לתוספות בכורות שם (ד”ה עמוד) דלא גרסו שם 'ויעידו בך', מכל מקום אמר לו שיעמוד ויתווכח עמו בהלכה, ועל כל פנים הכוונה שיעמוד ממש - לא שישאר עומד, ועם כל זה אמר לו 'עמוד על רגליך'.

ואין דקדוק כלל בלשון 'עמוד על רגליך' - אף דהיה יכול לומר 'עמוד' סתם, דזה לשון הרגיל בגמרא, עיין יומא (עח), עמד רבי צדוק כו' על רגליו. ובזבחים (ק”ג), עמד רבי יהושע על רגליו. ולקמן (צב), עמדו על רגליהם ואמרו שירה. ועוד שם, עמד רבי יהודה בן בתירא על רגליו. וכוה בכמה דוכתי (שבת כז; עירובין מא). ונזכרתי דגם בסנהדרין (נז) במשנה, והדיינים עומדין על רגליהן, היינו דהוי יושבים תחלה, וכשעומדין קרי ליה 'עומדים על רגליהן'.

מילי דאבות

פנינים על פרקי אבות

גליוני הש”ס
סוכה מט:

תורה שלא בהעמקה אין זה תורה לשמה

רבי מאיר אומר, כל העוסק בתורה
לשמה זוכה לדברים הרבה (פ”ו מ”א).

בסוכה (מט), מאי דכתיב (משלי לא, כו) 'פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה', וכי יש תורה של חסד ויש תורה שאינה של חסד. אלא תורה לשמה - זו היא תורה של חסד, שלא לשמה - זו היא תורה שאינה של חסד.

עיין סנהדרין (קז), מאי דכתיב (תהלים נב, ג) 'מה תתהלל ברעה הגבור חסד קל כל היום', אמר לו הקדוש ברוך הוא לדואג, לא גבור בתורה אתה, מה תתהלל ברעה, לא חסד קל נטוי עליך כל היום. וברש”י: לא חסד תורה עליך - לא חכם בתורה אתה, דכתיב 'ותורת חסד על לשונה', עכ”ל.

ואם כן הרי היתה תורתו של דואג תורה לשמה, כדאמר בסוכה ד'תורת חסד' היא תורה לשמה, ואילו בסנהדרין שם אמר, אין תורתו של דואג אלא משפה ולחוש, וקשה לומר על 'תורה לשמה' דהיא משפה ולחוש.

ואולי הכוונה שלא היה לומד בהעמקה - רק בעיון קל, ועם כל זה - זה הלימוד עיוני קל היה לומדו לשמה לקיים מצות תלמוד תורה. וגם יש לומר, דהך דסנהדרין סבירא ליה כאיכא דאמרי דסוכה שם, דתורה ללמדה - זו היא תורה של חסד, שלא ללמדה - זו היא תורה שאינה של חסד. ויש לומר עוד באופן אחר, ואין להאריך.

הערות והארות רבינו בתורת הגה"ק בעל 'תוספות יום טוב' זצ"ל

~ מתוך: לקח טוב; אתון דאורייתא; בית האוצר ~

לרגל יומא דהילולא החל בשבת זו - ו' אלול תי"ד

בסברת התוספות יום טוב שבתענית הלילה הולך אחרי היום כקדשים

מבואר בתוספות יום טוב פסחים (פ"ד מ"ה ד"ה ובי"ה) אהא דתנן שם, הלילה (ליל ערב פסח - לאנשי גליל שאוסרים לעשות מלאכה בערב פסח), בית שמאי אוסרין (עשיית מלאכה), ובית הלל מתירין עד הנץ החמה. וכתב הרע"ב שם (ד"ה ב"ש - ד"ה ובי"ה), דבית שמאי אוסרים - ככל שאר ימים טובים שאוסרים בעשיית מלאכה, שגם הלילה אסורה במלאכה. ובית הלל מתירין - מידי דהוי אתענית, שהיום אסור באכילה והלילה מותר, עכ"ל.

ובתוספות יום טוב כתב וז"ל: פירש הרע"ב, מידי דהוי אתענית וכו', ולכאורה סברא דבית שמאי עדיפא, דילפינן איסור מלאכה מאיסור מלאכה, ונראה לי, דלחכמים דהכא דסברי איסורא איכא (בעשיית מלאכה בערב פסח, ולא הוי מנהגא לבד - וכמשנה ריש מקום שנהגו (שם מ"א)), טעמא דאיסור כדאמר בירושלמי (שם פ"ד ה"א) משום שחיטת הפסח (דכל המביא קרבן אסור במלאכה, עיין תוספות ריש מקום שנהגו (ג. ד"ה מקום)). וקאמרי בית הלל, דכיון דאיסור מלאכה משום שחיטת הפסח הוא, הוי איסור מלאכה ידיה כאיסור אכילה דתענית, שהרי הקרבן והתענית שוים הם, דשניהם לכפרה באים, ובקרבן עצמו הלילה הולך אחרי היום (חולין פג.), ולא היום אחר הלילה. אלא דהכא בערב פסח איסור דלילה שאחריו לאו משום לתא ידיה, אלא משום עצמו (שהוא יום טוב), ולפיכך ילפי מתענית דמציו שאיסורו ביום בלבד ולא בלילה כלל, כן איסור מלאכה דמחמת קרבן הדומה לו כמו שכתבתי, לא נאסר הלילה שלפניו, עכ"ל ז"ל.

ודע עוד, דעל פי סברת התוספות יום טוב הנ"ל - דתענית חשוב 'קדשים', והלילה הולכת בו אחרי היום כקדשים, יש להביא דברי רש"י תענית (יא: ד"ה למחר), דאהא דאמרין התם יחיד שקיבל עליו תענית, אפילו אכל ושתה כל הלילה, למחר הוא מתפלל תפלת תענית (יחיד שקיבל עליו תענית מאתמול - שאמר מאתמול הרי אני יושב בתענית למחר, אפילו אכל ושתה כל הלילה עד עמוד השחר, למחר מתפלל תפלת תענית 'עננו'). לן בתעניתו (באותו תענית שקיבל עליו, שלא אכל במוצאי תענית, ולן כל אותה הלילה לשם תענית עד הבוקר), למחר אינו מתפלל של תענית. וברש"י: אינו יכול להתפלל 'עננו' קודם שיאכל כדי לצאת ידי חובת תענית של לילה, אף על פי שהוא יום אחד, כדכתיב (בראשית א, ה) 'ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד', עכ"ל.

וצריך עיון, דמה שייך קרא דיוהי ערב ויהי בוקר יום אחד לכאן, הלא רק הערב עם הבוקר יחד - דהיינו הלילה עם היום - נקראים יום אחד, אבל לא הלילה לבדה. ואם כוונת רש"י דהלילה עם היום שלפניו שבשניהם התענה חשיבי יום אחד של תענית, וראוי לומר עננו אחרי הלילה, על זה שוב הרי אין לו ראייה מקרא דיוהי ערב וגו', דהא בקרא מבואר רק דערב עם הבוקר שאחריו חשיבי יום אחד, אבל הרי אין מבואר דהלילה עם היום שלפניו חשיבי יום אחד. ואדרבה, הלילה עם היום שלפניו הרי לא חשיבי יום אחד באמת בשום מקום, דבכל התורה היום הולך אחרי הלילה, ולא הלילה אחר היום, מלבד בקדשים (חולין פג.), ואם כן מה זה שהביא קרא דיוהי ערב וגו', ומאי שייטיה דהך קרא לכאן.

ואולם לפי סברת התוספות יום טוב הנ"ל - דתענית חשוב קדשים והלילה הולכת בו אחרי יום שעבר, נראה דשפיר הביא רש"י קרא דיוהי ערב וגו'. וכוונתו, דהא חזינו מקרא דערב ובוקר - דהיינו לילה ויום - חשיבי יום אחד, ועל כן נהי דקדום בקרא הערב לבוקר, עם כל זה כאן בתענית דהלילה הולכת אחרי היום שעבר, אם כן ממילא דהיום והלילה שאחריו חשיבי כאן יום אחד, כמו דבעלמא הלילה והיום שאחריו חשיבי יום אחד. ואם כן הרי יש כאן על ידי הלילה יום שלם של תענית, ועל כן שפיר הוה אמינא דחשוב בתענית הלילה תענית, ושמתפלל למחר תפלת תענית, וזהו שכתב רש"י 'אף על פי שהוא יום אחד' וכו', ודו"ק.

ועל פי זה יובנו גם כן דברי הש"ס עצמם דתענית הנ"ל, דאמר דלן בתעניתו וכו', ולכאורה מדוע לא נקט דין זה סתם, דמתענה בלילה אין מתפלל למחר תפלת תענית, ומדוע נקט דין זה דוקא היכא דהיה תענית הלילה במוצאי תענית דיום, ואיזה סברא יש לחלק בתענית לילה - בין אם הוא בלילה גרידא לבין אם הוא אחרי תענית דיום.

ואולם לפי דברי התוספות יום טוב הנ"ל נראה. דכיון דבתענית הלילה הולכת אחרי יום שעבר, על כן נהי דתענית לילה גרידא לאו שמה תענית, עם כל זה בתענית לילה שאחר תענית יום שפיר הוה אמינא דמצטרף אל היום, וחשיבי יום אחד של תענית, וממילא גם תענית הלילה חשוב תענית, והוא מכליל התענית וכו"ל. ואם כן שפיר נקט רבנותא דאפילו לן בתעניתו אינו מתפלל וכו', וזה נכון בעזרת השם יתברך.

טעם היתר גידולי טבל משום שרובו חולין

עיין בתרומות (פ"ט מ"ד), דטבל - גידוליו מותרין. **והתוספות יום טוב** בנדרים (פ"ז מ"ו ד"ה בדבר) הקשה, הא טבל הוי דבר שיש לו מתירין (שם נח.), ובדבר שיש לו מתירין קיימא לן דגידוליו אסורים (ראה ר"ש שם נז. ד"ה בדבר). ותיירץ וז"ל: ולא קשיא, כדמפרש התם **הרע"ב** (תרומות שם ד"ה הטבל) - והוא מן הירושלמי (שם ה"ב) - דטבל רובו חולין, עד כאן, ודבר שיש לו מתירין חומרת חכמים היא וכו' (ראה נדרים נח.), והואיל ומעיקרא קודם שנוצר - הרי רובו חולין, לא החמירו בו, עכ"ל.

ולכאורה מה בכך שרובו חולין, הא סוף סוף התורה אסרה כל הטבל. וצריך לומר דכוונתו, דכיון דטבל אסור רק מפני עירוב משהו תרומה שבו (ראה רש"י יבמות פו. ד"ה מה; תוספות שם ד"ה מה), על כן כשנתבטל הטבל אחר כך בגידוליו, הוי ליה תרי משהו, ועל כן שרי אפילו בדבר שיש לו מתירין, כמו חמץ דמותר בתרי משהו לדעת **הטורי זהב** (יו"ד סימן צב ס"ק טו) - ואף על פי שהוא דבר שיש לו מתירין **להרמב"ם ז"ל** (הלכות מאכלות אסורות פט"ו ה"ט). ונהי שבטבל - המשנה הראשון דאורייתא, ולא חומרת חכמים, עם כל זה כיון שגם איסור הדאורייתא רק מכת משהו, על כן לא רצו חכמים להחמיר בתרי משהו.

ואולם זה אינו, דאם כן מדוע אוסר טבל בתערובות משהו - מטעם דבר שיש לו מתירין, הא הוי ליה גם כן תרי משהו. וצריך לומר, דגידולין קיל טפי מתערובות,

ועל כן נהי שהחמירו בתערובות, עם כל זה בגידולין לא רצו להחמיר בתרי משהו.

ועוד יש לומר, דהכוונה בפשיטות, דכיון דאיסור טבל הוא רק מפני עירוב תרומה שבו, ואיננו איסור עצמי כשאר איסורים, על כן הקילו בגידוליו יותר מבגידוליו שאר דברים שיש להם מתירין, שהם איסורים עצמיים.

הטעם שנאמר לשון 'הזורע והחורש' ולא 'הזריעה והחרישה'

האחרונים ז"ל בספריהם (ראה מהרי"ט אלגאזי בכורות פ"ח אות סה הראשון ס"ק ו' ד"ה ויל"ע; שו"ת תורת חסד ארי"ח סימן לא אות א; שו"ת בית יצחק ארי"ח סימן צט אות ב) האריכו בחידוש סברא, דכל איסורים זמניים כאיסור עשיית מלאכה בשבתות וימים טובים וכדומה, אך איסורי גברא הן, והמעשה בעצמותה מותרת.

ועיין בתוספות יום טוב שבת (פ"ז מ"ב ד"ה הזורע) שכתב וז"ל: קצת תימה, דאלישנא דאבות מלאכות, הוה ליה למיתני 'זריעה' וכן כולם בלשון שם דבר, ולא על שם העושה אותם, עכ"ל.

כוונתו להקשות אהא דתנן במתניתין שם, אבות מלאכות ארבעים חסר אחת 'הזורע והחורש' וכו', דלפי הלשון 'אבות מלאכות' הוה ליה למיתני 'הזריעה' ולא 'החרישה', וכן כולם בלשון שם דבר, ולא הוה ליה למיתני 'הזורע והחורש' וכו'.

ואולם אם נאמר כדעת האחרונים הנ"ל, דמלאכת שבת הוי רק איסור גברא, אם כן יש לומר, דהתנא השמיטנו זה באמת, דהזריעה והחרישה - וכן כל המלאכות - בעצמותם אינם אסורים, רק שאדם הזורע והחורש כ"י הוא העובר, ושהם רק איסורי גברא וכו"ל, ולמטרת הכוונה הזאת שפיר שנה 'הזורע והחורש' וכו', ולא 'הזריעה והחרישה', ודו"ק.

מדוע שנה התנא 'ארבעים חסר אחת' ולא 'שלושים ותשע'

אחד אין נחשב חסרון - כן דייקתי **באתון דאורייתא** (כלל כב פסקא ג'), מהא דפריה ורביה נחשב בפרק קמא דקידושין (לד): למצות עשה שלא הזמן גרמא, ואמאי, הא אין נוהגת ביום הכיפורים - לדיעות הסוברים (שאלתות שאילתא קסו; רמב"ם הלכות שביית עשור פ"א ה"ה) דחמשה עינים דאורייתא. ועל כרחך, דכיון דנוהג כל השנה מלבד יום אחד, לא חשיב חסרון, וחשיב שפיר מצוה הנוהגת כל השנה.

וענין דאחד אין נחשב חסרון, יש לומר, דהוא מפאת חשבון ה'כולל' אשר לבעלי הרמז (ראה זוה"ק ח"א רסב; פרס רימונים שער ל פרק ח ד"ה מספר המעוגל), דהתכללות הפרטיים נחשב גם כן לדבר אחד.

ועיין תוספות יום טוב שבת (פ"ז מ"ב ד"ה אבות) על המשנה (שם) ד'אבות מלאכות ארבעים חסר אחת', דהקשה מדוע על תני 'שלושים ותשע', ותיירץ, דאגב הך דמכות (כב.) דתני מכות ארבעים חסר אחת, תני הכי, והתם איצטרך למיתני הכי, משום דבתורה כתיב (דברים כה, ג) 'ארבעים יכנו', והכי קאמר, דמכין אותו ארבעים הכתובים בתורה חסר אחת, עיין שם.

ואין תירוץ זה מספיק, דבזבחים (ק"ה:) איתא גם כן, תנו רבנן, ימי אהל מועד שבמדבר ארבעים שנה חסר אחת כ"י.

ולפי הנ"ל - דאחד אין חשיב חסרון מפאת דהתכללות הפרטיים חשיב גם כן אחד, על כן שפיר ל"ט בהחשבם יחד בכלליות נחשבים מספר ארבעים, אלא שכשאתה בא לספור הפרטיים אחד אחד אין שם רק ל"ט, ולכן מקרי זה 'ארבעים' - בכלל, 'חסר אחת' - בחשבון הפרטיים, ודו"ק.

תנאי בהפרשת תרומה על ידי מופלא הסמוך לאיש

שליחות מועילה בתרומה
כיון שהיא 'מידי דאיתיה'

אמנם, לפי מה שהעלה רבינו **בלקח טוב** (כלל א פסקא מ) שמופלא הסמוך לאיש, אם תמורתו תמורה - עיין תמורה (ב): שנסתפקו בזה - יש לו גם שליחות לתמורה, וכמו שכתבו התוספות בגיטין (סד: ד"ה שאני), דבמידי דאיתיה בוודאי יש לו שליחות. ואם כן הוא הדין יש לומר בנידון דידן, שכיון שישנו בתרומה יש לו בה שליחות, ושוב יש לו בזה גם כן תנאי.

מופלא הסמוך לאיש
יש לו שליחות לכל דבר

עוד חידש רבינו שם (פסקא מא), שבאמת מופלא הסמוך לאיש יש לו דין שליחות לכל דבר, ולא רק למידי דאיתיה. וזה על פי דברי רש"י במסכת בבא מציעא (עא: ד"ה קטן) שביאר הטעם שאין שליחות לקטן, וז"ל: "דכי כתב שליחות - בגדול כתב, בראוי לתרום, שיהא הקדשו הקדש ודיבורו חל, דגבי הקדשות וגדרים 'איש' כתב (ויקרא כו, ב: במדבר ל, ג), וגבי תרומה - 'מאת כל איש אשר ידבנו לבו' (שמות כה, ב)."

וביאר רבינו כוונתו, שמאחר ודין שליחות בכל התורה למדים מתרומה וקדשים כמבואר בקידושין (מא:), שמצאנו בהם שנתנה התורה כח לתרום ולהקדיש על ידי שליח, ולכן בקטן שאינו בתרומה וקדשים, ואין לו כח להרים ולהקדיש כלל, גם בדין שליחות אינו. ולפי זה חידש רבינו, במופלא סמוך לאיש, למאן דאמר (נזיר כט:), שהקדשו הקדש ותרומו תרומה מן התורה, אם כן יש לו גם כן שליחות בכל דבר. ולפי דברי רבינו אלו אף אנו נאמר שמאחר וישנו בשליחות לכל התורה, באמת יוכל אף לעשות תנאי בתרומה.

תנאי בגדרים - אם נחשב
'מילתא אחרית'

בגוף הגדון במופלא הסמוך לאיש התורם תרומה על תנאי, האם מועיל התנאי, כתב הגאון רבי **מרדכי גרוס** שליט"א (נאות מרדכי, אור לארבעה עשר, אות טז) לצדד שיועיל תנאי. עיין שם שהביא בתחילת הדברים את דברי הצפנת פענח הנ"ל שכתב בפשיטות שאין מועיל, והוסיף לבאר בזה, שהלא באמת קיימא לן שכל תנאי הוא 'מילתא אחרית' ואינו מגוף הנדר, ונתחדש רק שבכחו לבטל הדבר, וכמבואר בשו"ת **הרא"ש** (כלל לה סימן ט), ואם כן כיון שאינו מגוף הנדר, אין סיבה שיהא בכלל פרשת תנאים, ולא נתרבה אלא בכלל פרשת נדרים והקדשות.

ושוב כתב לדחות על פי המובא ב**חידושי הגרי"ז** (ריש הלכות נזירות) בשם אביו **הגר"ח זצ"ל**, שאף שבכל דבר תנאי 'מילתא אחרית' הוא ומהלכות תנאים הוא, מכל מקום תנאי בגדר אינו מהלכות תנאים - אלא מגוף הנדר ומהלכות תנאים הוא. והיינו, שכמו שנדרי זרוזין וגדרים אנוסין לא חלים (גדרים כז:), ויסוד הדין הוא ממה שאמר במסכת שבועות (כו:), 'האדם בשבועה' (ויקרא ה, ד) - פרט לאנוס, והיינו שאינו בדעת שלמה ואינו 'אדם' בשעת השבועה, אם כן הוא הדין בתנאי, על האופן שלא נתקיים התנאי לא היה בדעת שלימה ולא היה 'אדם'. ולפי זה בוודאי יוכל המופלא לתרום תרומה על תנאי, שמאחר ונתרבה לפרשת נדרים והקדשות נתרבה גם לתנאי שבהם.

שכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון (ראה פסחים ל:), אם כן כאשר תקנו רבנן שתרומת המופלא תרומה היא תקנו גם כן שיועיל תנאי, וכמו שגדול התורם מדאורייתא מועיל שיעשה תנאי. אמנם למאן דאמר מופלא הסמוך לאיש דאורייתא שגזירת הכתוב היא, ולענין תנאים לא נתרבה, לכאורה ההערה במקומה עומדת, שלא יועיל תנאי יעשה המופלא בתרומתו.

התורה עשאתו כגדול
לכל אופני ההפרשה

אך שוב כתב, שאף למאן דאמר מופלא הסמוך לאיש דאורייתא, יש לומר סברא כעין זה, שמאחר והתורה עשתה אותו כגדול לענין הפרשת תרומה, אם כן לענין מה שהתורה עשתה אותו גדול הרי הוא כגדול לכל אופני הפרשת תרומה שהם, וכשם שגדול יכול לתרום על תנאי, כמו כן המופלא - שהוא כגדול לענין זה - יוכל לתרום על תנאי.

האם מופלא אינו בתנאי
משום שאינו בשליחות

כאמור לעיל, **האור שמח** גם כן נסתפק בזה, אם מועיל תנאי במופלא הסמוך לאיש, שכן קטן אינו בר שליחות (עיין בבא מציעא עא:), ומילתא דליתא בשליחות ליתא בתנאי, כמבואר בכתובות (עד:), ואם כן לא יועיל תנאי במופלא. וכן צידד רבינו בסוף דבריו בבית האוצר שם שלא יועיל מטעם זה - "לפי מאי דמוכח בירושלמי תרומות (פ"א ה"א) ויבמות (פ"ג ה"ב), דאפילו למאן דאמר מופלא הסמוך לאיש דאורייתא לענין תרומה, מכל מקום אין לו שליחות בה, והוי לענין שליחות כשאר קטן, עיין שם היטב **במפרשים** (פני משה תרומות שם ה"ג ד"ה התיב; יבמות שם ד"ה מהו כו' - ד"ה אינו)".

והאור שמח כתב שזה ודאי אינו. וביאר, כי באמת הנה נתקשו **הראשונים** (ראה רמב"ן בבא בתרא קכו: ד"ה ואיכא למידק) בכל נדר או נזירות, אפילו כאשר גדול ממש נודר, איך מועיל בהם תנאי, הלא אי אפשר לנדר על ידי שליח (וראה קצות החושן סימן קכ"ט), ומילתא דליתא בשליחות ליתא בתנאי. ותירצו בכמה אופנים, או שיש לחלק שרק דברים הנעשים על ידי מעשה אין דיבור התנאי בכחו לבטל מעשה בלא הלכות תנאים, אבל בדברים הנעשים על ידי דיבור לחוד יכול התנאי לבטלם. או שיש לחלק בענין אחר שרק בדברים הנעשים בין אדם לחבירו אין מועיל תנאי בלא הלכות תנאים, מה שאין בדבר הנעשה בין אדם לבין עצמו. או משום שזה כנדר ופתחו עמו, שלא גרע נדר עם תנאי מנדר עם שאלה שהותר הנדר.

ולפי כל חילוקים אלו, כתב האור שמח, אף במופלא אפשר לומר שיוכל הוא להטיל תנאי בתרומתו אף שאין יכול לעשות שליח, שכן התרומה היא מדברים הנעשים על ידי דיבור, והיא דבר הנעשה בינו לבין עצמו, והרי זה כנדר ופתחו עמו שמועיל כשאלה.

דין 'מופלא הסמוך לאיש' ומקורו

איתא במסכת נדה (מה:), במשנה, שכן י"ב ויום אחד ובת י"א ויום אחד נדרים נבדקין אם יודעים לשם מי נדרו ולשם מי הקדישו, ואם אומרים יודעים אנו לשם מי נדרנו והקדשנו, הרי נדרן נדר והקדשן הקדש. דין זה הנקרא בש"ס 'מופלא הסמוך לאיש' (ראה נזיר כט:; תמורה ב:; נדה מו:), מבואר בסוגיא בנדה שם (מו:), שיש מחלוקת בדבר אם הוא מדאורייתא - ונלמד מ'איש' כי יפליא לנדר נדר' (במדבר ו, ב: ראה שם), שכל היודע להפלות ולפרש והוא סמוך וקרוב להיות 'איש' הרי הוא בכלל פרשת נדרים, או שמא דין דרבנן הוא, שתיקנו חכמים שיהא נדרו נדר.

מופלא אינו בכלל פרשת תנאים

רבינו נסתפק **בבית האוצר** (מערכת א כלל ל ד"ה וע"ע) בדין 'מופלא הסמוך לאיש', אם תרם תרומה - שדינה גם כן כנדר והקדש לענין מופלא אחד מאן דאמר (ראה נזיר שם), והתנה תנאי בתרומתו שיחול רק אם יהיה כך וכך, שבגדול המתנה תנאי כשתורם תרומה בוודאי מועיל התנאי, כמבואר **ברמב"ם** (הלכות תרומות פ"ד הי"ז) שהמפריש תרומה על תנאי, אם נתקיים התנאי הרי היא תרומה, ואם לאו אינה תרומה. ואם כן אף במופלא הסמוך לאיש התורם תרומה, והתנה שום תנאי, לכאורה יש לו לחול.

אלא שנסתפק רבינו, היות ומבואר בתוספות (כתובות נו, ד"ה הרי) שבאמת מצד הסברא לא היה לשום תנאי לחול, שאיך יבטל דיבור התנאי את המעשה הקידושין או המקח או התרומה וכיוצא בזה שעושה, ואפילו לא היה מתקיים התנאי היה המעשה קיים, וכל מה שמועיל תנאי הוא רק מפאת הלימוד מבני גד ובני ראובן כמבואר בקידושין (סא:). ומשום כך התנאי חל רק אם נעשה ממש כמו בבני גד ובני ראובן וככל הלכות תנאים המבוארים בסוגיא בקידושין שם. ולפי זה כתב רבינו להסתפק, שמא הגם שנתחדש במופלא הסמוך לאיש שיכול לתרום, מכל מקום מנין לנו שיכול לעשות תנאי, הלא לא מצאנו שהוא בכלל פרשת תנאים, ומסברא אין לשום תנאי להועיל כלל.

ויש לציין, כי הערה ואסתפקותא זו מצאנו עוד לשני גאונים בדורו של רבינו, הלא הם רבני דווינסק - הגאון מרוגטשוב והגאון ר' מאיר שמחה בעל 'אור שמח'. הרוגטשוב **בצפנת פענח** (הלכות תרומות פ"ב ה"י בהשמטה ד"ה וכן) כתב מילתא דפסיקא שאין מועיל תנאי במופלא, ומטעם זה שכתב רבינו, שאף שהתורה ריבתה אותו לנדרים, לא ריבתה אותו לתנאים. **והאור שמח** (הלכות יבום וחליצה פ"ד הכ"ד) נסתפק בזה, אך מטעם אחר, וכמו שיובא להלן.

למאן דאמר מופלא דרבנן - תקון
כעין דאורייתא

וכתב רבינו כי הערה זו לכאורה היא רק למאן דאמר מופלא הסמוך לאיש דאורייתא. שאילו למאן דאמר מופלא הסמוך לאיש דרבנן, נראה שכיון שהכלל הוא

(א) מה שמתבאר מתוך דבריו דפשיטא ליה שמועילה שאלה בגדרו של מופלא הסמוך לאיש, הנה לרבינו פשיטא ליה להיפוך שאין מועילה שאלה, ראה **בית האוצר** מערכת א כלל סח ד"ה ואולם. ובאמת כבר נסתפק בו **המשנה למלך** הלכות נזירות פ"ב ה"ג ד"ה והאיש, האם נאמר שכיון שישנו בתורת נדרים ישנו גם כן בתורת שאלה, או שמא רק לנדר עצמו ריבתה התורה בפירוש את המופלא - לא לשאלה, עיין שם.

ביום י"ז אלו שנת תרמ"ד לפ"ק נפטר בטאראנהרה"ג ר' **הערציל ענגיל** ז"ל - אבי אביו של רבינו.

רבינו מתאר את זקינו בפתח ספריו 'ע' פנים לתורה' וישב בנחמתא' בתוארים גדולים ונשגבים: **"הנגיד הגביר, המופלג בתורה בנגלה ובנסתר, החסיד המפורסם לשם ולתהלה, כבוד שמו תפארתו"**.

ר' הערציל נולד בשנת תקע"א בווישניצא לאביו הגאון ר' **יהודה ענגיל** זצ"ל ששימש שם כדומ"ץ בתקופה שהגה"ק בעל **ברוך טעם** זצ"ל כיהן שם כרב וראב"ד.

בהגיעו לפרקו נשא אשה בעיר טאראנה, ובה התגורר כל ימיו ברחוב 'יודען-גאסס' 120.

ר' הערציל מוזכר בין נותני מעות קדימה מעיר טאראנה לספר 'חינוך בית יהודה' לבעל 'מלא הרועים' - ווארשא תרכ"ט, ולספר 'חומר בקדוש' - זאלקווא תרל"ו.

ר' הערציל היה מראשוני חסידיו של הרה"ק בעל **'דברי חיים' מצאנו** זי"ע, ובדרכו הלכו רבים מבניו ובני משפחתו שהיו קשורים ואדוקים בהרה"ק מצאנו זי"ע בכל לב ונפש.

ועיין עוד רא"ש בבא מציעא פרק קמא (סימן ג) ובשאר **ראשונים** שם (מלחמות השם ובעל המאור שם א. מדפי הרי"ף), אי עד המסייע פוטר משבועה, עיין שם בארוכה. ויש לומר בפשיטות גם כן, דכי היכי דמחייב שבועה הכי נמי פוטר, דכחיובו כך פטורו, וככל הנך דמייתניא.

ועיין עוד רש"י חגיגה (כב. ד"ה מיגו) מה שכתב שם: דכטומאתו כן טהרתו. ועיין עוד נדה (ג.) דסבירא ליה לרבי שמעון דדנין טהרה מטומאה, דכי היכא דספק אם נטמא ברשות הרבים טהור, כך בטמא וספק אם נטהר ברשות הרבים טהור, עיין שם היטב. ועיין כלים (פכ"ה מ"ג) סברא היפוך זה, לרבי שמעון דמחלק שם בין טהרה לטומאה, דלטומאה חלוק תוכו מאחוריו ולא לטהרה, עיין שם היטב. ועיין שם בפירוש **הרא"ש** (ד"ה וצריך). ועיין עוד שם (מ"ה) א.

ועיין עוד ירושלמי גיטין (פ"ג ה"ב), מפסולו את למד הכשרו כו', עיין שם היטב. ועיין מה שכתבתי **בגליון** גיטין (לג: ד"ה קסבר) 3.

נאמרות בכל לשון (סוטה לב), לכן מוג דחשיב הזכרה כדינו לצאת בו במקום שצריך לברך, אסור נמי במקום שאין צריך, וכחיתורו כך אסורו.

(ט) דאיתא שם: "מדות יין ושמן וכו', רבי שמעון אומר יש להם (אחרים וחור), נטמאו מאחוריהן מה שבתוכם טהור, וצריך להטביל".

(י) שכתב: "יראה, דבשאר כלים לא מצריך רבי שמעון להטביל כולם, אלא בכלים הללו הוא כמכריע ואמר, דלטומאה חלוק תוכו מאחוריו, ולא לענין טהרה, אלא צריך להטביל כולם".

(יא) "נטמאו אחורי הרובע, אחורי חצי הרובע טהורין, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים, אין חולקים את הגבין, וכשהוא מטביל - מטביל את כולו". הרי שלחכמים אין חילוק בין טומאה לטהרה.

(יב) דוגמאות שמדמים עקירת דבר לחלותו. וראה עוד **אוצרות יוסף** דרוש ח פסקא ד, דברים נפלאים בזה.

המתירו בא משם. ועיין עוד רש"י זבחים (קח: ד"ה הק"א).

ועיין עוד נזיר (מ.), כשם ששתי שערות מעכבות בו, כך שתי שערות סותרות בו. ויש לומר גם כן הכוונה, דכמו דהויית שתי שערות חשיבא להיות בם עניין נזירות, [דזה הטעם דמעכבין במצות גילוח דבסוף, דהוא לסילוק הנזירות, ועל כן כל זמן ששתי שערות עדיין קיימין, הרי לא נסתלק הנזירות ולא קיים המצוה], כן גילוח שתי שערות חשיבא לסתור הנזירות. אולם שם יש לומר כוונה אחרת, ואין להאריך.

ועיין עוד רש"י סוכה (יד: ד"ה אפומא) 2. ותוספות נזיר (יא. ד"ה רבנו) שכתבו, דכאסורו כך היתרו. ועיין ספר **הפרדס** לרש"י (סימן רסד) דכתב: והא עכ"ם כשהוא ישן דלאו אדעתיה, ועביד נסך, ישראל נמי לאו אדעתיה מכשיר.

ועיין רמב"ם הלכות תרומות (פ"ו ה"ב): "ישראלית שיש לה זרע מכהן, אוכלת בשביל בנה כו', שנאמר (ויקרא כב, ג) 'זרע אין לה'. ואף על גב דהאי קרא בזרע כהנת ישראל מיירי - לפוסלה מאכילת תרומה, צריך לומר כוונתו, דכיון דמיפסל פסיל הוא הדין להיפוך אכולי נמי מאכיל, עיין שם **במשנה למלך** 1. ואולם דברי הרמב"ם צריכים עיון גדול מן הספרא אמור (פרשה ה ברייתא ו), עיין שם היטב, וחידוש על המשנה למלך ז"ל שלא עמד בזה.

ועיין שו"ת מהר"ם בר ברוך (דפוס פראג סימן תרכא), אי יש לחלק לעניין מעמיד בין טומאה לטבילה, עיין שם 1. ועיין שבת (מח: נח): דמחלקין בין טומאה להזאה, עיין שם היטב 1. ועיין קידושין (כה.) ד'לשון' - גליי הוא לעניין טומאה וטומון לעניין טבילה, עיין שם. ועיין **ש"ך** יורה דעה (סימן רסו ס"ק נב) אי יש לומר, דאף על גב דהודאה בזמן הזה בהפלת שן כו' לאו הודאה היא לפטור (ראה לבוש שם סעיף מ), מכל מקום הודאה היא לחיוב, עיין שם. ועיין מה שכתבתי **בגליון** נדרים (ז: ד"ה השומע) 1.

ועיין עוד פירוש הראב"ד עדיות (פ"א מ"ג ד"ה שמאי) דכתב, דטעמא דשמאי (שם) דתשעה קבין שאובין פוסלין את המקוה, דמגו דתשעה קבין חשיבי לטהר בתקנת עזרא (ראה ברכות כב.), לכן חשובי גם כן לפסול טהרת מקוה, עיין שם. והוא גם כן סברא דכהכשירה כך פסולה.

(ד) וז"ל: "כלומר, כי היכי דפוסל זרע זרעה - הכי נמי מאכיל זרע זרעה".

(ה) שלמדו מהפסוק - ויקרא כב, א - 'וליד ביתו הם יאכלו בלחמו', שכן מאכיל את אמו בתרומה.

(ו) שנשאל על 'דלי של עץ וחישוקים שלו של ברזל, אי אזלינן בתר המעמיד לענין טבילה כמו לענין טומאה (ראה שבת ס) או לא', וכתב: "נראה, דאין חילוק ביניהן, דתדע... אלמא מדמינן טבילה לטומאה לענין הלך אחר המעמיד".

(ז) דאיתא שם: "מספרות של פרקים ואיזמל של רהיטני - חיבור לטומאה ואין חיבור להזאה". ומסבר לה שם בגמרא טעם החילוק.

(ח) לאסור הזכרת שם שמים בכינוי בלשון לע"ז, מדברי התשב"ץ ח"ג סימן קכא, שהזהיר לא לתרגם את הברכות, שאם כן נמצאת הברכה לבטלה, ואסור משום הזכרת שם שמים. ודחה: "ואולם יש לומר, דכשואמר ברכה שאינה צריכה בלשון לע"ז - גרע טפי, דכיון דברכות

אזהרה על דבר שבלאו הכי בדלין ממנו
בגמרא (סח:), בעלמא סבר רב נותן טעם לפגם מותר, והכא חידוש הוא, דהא מימאס מאיס ובדילי אינשי מיניה, ואפילו הכי אסריה רחמנא, הלכך נותן טעם לפגם אסור.

ברש"י (ד"ה דהא) כתב: ובלאו אזהרה בדילין אינשי מיניה, ולמה ליה דאזהר רחמנא עליה, שמע מינה אפילו נותן טעם לפגם אסור.

עיין רש"י מכות (כג:) במשנה (ד"ה לזכות) וז"ל: שלא היה צריך לצוות כמה מצות וכמה אזהרות על שקצים ונבלות, שאין לך אדם שאינו קץ בהן, אלא כדי שיקבלו שכר על שפורשין מהן.

ועיין חזקוני על התורה ויקרא (פרשת שמיי יא, ד), 'אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה' כו' (שם), וז"ל: מאחר שאין להם אלא סימן אחד של טהרה, כגון חזיר ושפן וארנבת, אבל אותם שאין להם שום סימן של טהרה לא הוזקק הכתוב להזהיר עליהם, לפי שהם מאוסים ומתועבים אפילו לאומות, עכ"ל.

בכמה תרומה אוסרת

בגמרא (עג:), כל איסורין שבתורה, בין במינן בין שלא במינן בנותן טעם, חוץ מטביל ויין נסך, במינן במשנה, ושלא במינן בנותן טעם.

בתוספות זבחים (עג. ד"ה רבי) ומנחות (כב: ד"ה ורבי), דהוא הדין תרומה - במשנה, דכיון דחטה אחת פוטרת את הכרי (גמרא כאן), אמרינן גם כן כעלייתה כך איסורה. ודאמרינן בכל מקום (שבת קמא: חגיגה יח:) דתרומה באחד ומאה, היינו דווקא ביבש ויבש, עיין שם, ובספר **ירמיה** (סימן קלט: בדפוס סימן תלח ד"ה תנן) הוסיף עוד תירוץ, דהא דתרומה בק"א היינו בתרומת מעשר, עיין שם.

כהיתרו כן איסורו - השוואות ודוגמאות

בגמרא (עג:), אלא טבל מאי טעמא, כהיתרו כך איסורו, דאמר שמואל, חטה אחת פוטרת את הכרי.

דוגמתו זבחים (עד:), כנפילתה כך עלייתה. וסוכה (י.), כהכשירה כך פסולה. וביבמות (כב.), כיון דלענין יבום מיפטר ניפטר - מיזקק נמי זקיק, ובמנחות (פד:), דלמאן דאמר חדש בחוץ לארץ דאורייתא - גם עומר

(א) וז"ל: "הואיל ובבמה בשעת היתר הבמות היא הקטרה, בשעת איסורו אם העלו על הסלע חייב".

(ב) שעל מה שאמרו שם, נתן עליה נסר שהוא רחב ארבעה טפחים, אף על פי שלא הכניס לתוכה אלא שלשה טפחים פסולה, ומסיק, הכא במאי עסקינן, כגון דאנחה אפומא דמטללתא, דעילית לתלת לגיו ואפיק חד לבר, דהוה ליה פסל היוצא מן הסוכה, וכל פסל היוצא מן הסוכה נידון כסוכה, כתב: "אפומא דמטללתא - אצל רוח רביעי, שאין שם דופן דלפקיה מיניה על ידי דופן עקומה, דהא אין כאן דופן אלא פתח, ואף על גב דלא עייליה כוליה לתוך חלל דפנות הצדדים - פסול, דההוא טפח דאבראי מחשב נמי כי סוכה, דאלו סך כשר הוה - מותר לישן שם, ויוצא ידי סוכה, דאמרינן לקמן (שם יט, ס) פסל היוצא מן הסוכה כי האי גוונא - נידון כסוכה".

(ג) "כשם שנאסר בתחילת הנזירות בחד מענייני נזירות, כן ניתר בסוף בחד".

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושד בעולם העליון"
(הבטחתו של רבינו זי"ע סמוך להסתלקותו, באוני חתנו הגה"צ רבי יצחק מענדל מארגנשטערן זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אוהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com